

Irena Bizjak

VZAJEMNO STARŠEVSTVO PO RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE ALI RAZPADU IZVENZAKONSKE SKUPNOSTI

UGODNEJŠE MOŽNOSTI ZA SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

V socialnem delu z družinami, ki so v postopkih razvezovanja zakonske zveze ali izvenzakonske skupnosti, si prizadevam, da starša sama skleneta dogovor o nadaljnjem varstvu, vzgoji, oskrbi in preživljanju otroka. V primerih, ko sta bila starša opozorjena na možnost kompromisne rešitve njunega problema, na možnost dogovora o vzajemnem starševstvu, je bil odziv ugoden. Tisti izmed staršev, ki vnaprej pričakuje poraz ali se počuti in sklepa, da utegne biti v postopku zaupanja otroka izločen, sodeluje z manj manipulacijami in z iskrenejšim interesom v prid otroka. Skrb za otroke je v razveznih postopkih vse prepogosto izražena kot orožje zoper nasprotnega partnerja in redkeje kot dejanska skrb zanje, tudi če jim na splošno ne gre oporekati skrbnega starševstva.

V praksi se sodišča z redkimi izjemami v postopkih razveze zakonske zveze omejujejo na presojo, ali zaupati otroka enemu ali drugemu staršu, in o dodelitvi otrok drugi osebi ali o namestitvi v zavod. Te dileme so umestne v primerih, ko gre za razvezo zakonske zveze na temelju tožbe, in še to v tistih primerih, ko se starša ne moreta sporazumeti o varstvu in vzgoji ali ko njun sporazum ni v korist otrok. Sklepanje dogovorov o skupni skrbi staršev za otroka po razpadu izvenzakonske skupnosti ni ovirano.

Iz izkušenj pri delu opažam, da v primerih, ko se za zaupanje otroka potegujeta oba starša in sta za varstvo in vzgojo tudi oba sposobna in primerna, prikrajšanost za starševstvo hudo prizadene izločenega. Prizadeti se počuti izigran in ponižan, četudi ima po zakonu »enake« pravice in dolžnosti

do otroka kakor pred razvezo zakonske zveze. Tudi otrok je v takem primeru prikrajšan za skrb enega izmed njiju.

Okrožno sodišče v našem okrožju, pristojno za razveze zakonskih zvez petih občin, doslej v nobenem primeru, kljub utemeljenim predlogom staršev in pozitivnim mnenjem centrov za socialno delo, ni odločilo o skupni skrbi staršev za otroka, ker zakon te možnosti izrecno ne navaja. V miselnosti večine odločujočih ta možnost ne obstaja. Glede mnogih vprašanj, ki so se mi porajala ob sodnem zavračanju predlogov o skupni skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze in ob dejstvu, da nekatera slovenska sodišča vendarle odločijo tudi o skupni skrbi staršev za otroka, sem želela odkriti in spoznati, kakšne so možnosti za odločitev o skupni skrbi za otroka po razvezi zakonske zveze ali razpadu izvenzakonske skupnosti (gl. Bizjak 1998).

NEKAJ OSNOVNIH POJMOVNIH STALNIC

Materinstvo in očetovstvo sta enakopravna in enakovredna dela starševstva. Da bo lahko otrok osebnostno dozorel, bo vselej potreboval »starejšega«, zrelejšega, ki mu bo pri tem za vzor in konkretno pomoč. Otrokova sreča, skladen razvoj in uspešnost v življenju niso toliko odvisni od uspešne matere ali uspešnega očeta, temveč so rezultat srečanja otrok in etično zrelih staršev v odnosnem, ustvarjalnem, kritičnem in ljubečem starševstvu. Za uravnotežen otrokov razvoj je pomembno, da se v družini vzpostavi in vzdržuje koalicija med

staršema zaradi ohranitve medgeneracijskih razlik. Otrok ob materi in očetu spozna lastnost ženskega in moškega spola, seznanja se in sprejema zakonitosti diadnega odnosa in dinamike skupine. To mu omogoča vzpostavljati lasten svet in videnje, kdo je in kje je umeščen v tem svetu. Uči se življenjskih vlog, ki so predpisane, in etike, ki je njemu lastna in lahko tudi navzkrižna z ustaljenimi socialnimi normami.

Nepravično starševstvo pojmuje kot nasilje nad otrokom, kjer si otroka prilašča eden izmed staršev. Pogosto ga najdemo v izključnem materinstvu in odrinjenem očetovstvu ali narobe. Lahko je tudi neizbežno, če eden opusti skrb za otroka ali je od skrbi za otroka odrinjen. Če je eden od staršev zaradi katerega koli razloga izključen iz obveznosti do otroka, je onemogočena otrokova potreba in pravica, da zanj skrbita oba starša. V takem starševstvu se otrok sreča z neenakopravno razdelitvijo starševskih vlog in nepravičnimi človeškimi odnosi. Posledica tega pa je, da dvomi v enakopravnost partnerstva.

Ločitev je svobodna odločitev partnerjev, da ne bosta več živela skupaj. Zato jo moramo prepustiti in dopustiti partnerjema samima. To ni stvar tretjega, še manj, da bi o tem razsojal, kakor ni bila stvar tretjega, ko sta se odločala o skupnem življenju.

Zakonska zveza se sklepa pri občinskem upravnem organu s svobodno odločitvijo partnerjev. Razveza zakonske zveze pa postane sodni postopek in neredko že kar afera in škandal. Verski vpliv nerazvezljivosti zakonske zveze se je umestil v zakone in sodno prakso, tako da se je bilo še do nedavna mogoče razvezati le s tožbo pred sodiščem. In to pogosto na dokaj nehuman način, z brskanjem po intimnostih, z ugotavljanjem oziroma nalaganjem »krivde« partnerjema. Čeprav se za razvezo zakonske zveze že dalj časa ne ugotavlja krivde in za ločitev zadostuje že izražena volja do prekinitve razmerja enega ali obeh partnerjev, ostaja razveza še vedno sodni postopek, v katerem se preverja nevzdržnost zakonske zveze. Tako sodišče v vseh, tudi nespornih primerih, kjer gre zgolj za razvezo zakonske zveze (kjer ni pravnih posledic, ni spornih

vprašanj v zvezi z otroci, preživljanjem, stanovanjem, premoženjem itn.), »nadzorno« posega v odločitev partnerjev ali bdi nadnje. To kaže na omalovažujoč odnos in nezaupanje v zrelost in odgovornost državljanov oziroma zakoncev pri sprejemanju njihovih odločitev za svoja ravnanja in življenje.

Razveza in fizična ločitev sta stresna dogodka za vse družinske člane. Razveza je mučen proces, a pogosto tudi olajšanje. V ločitvenem, razveznem postopku prehaja družina zaradi spreminjanja čustvenih odnosov in razmerij skozi različne faze iskanja novih možnosti in načinov življenja, da bi se lahko življenje nadaljevalo. Razrešiti je treba medsebojne odnose in razmerja, vprašanja v zvezi s preživljanjem, varstvom in vzgojo otrok, premoženjsko in stanovanjsko vprašanje in v nekaterih primerih tudi preživljanje nepreskrbljenega partnerja. V večini primerov se o teh zadevah partnerjastarša sama dogovorita in sporazumeta. Če pa ne najdeta skupnih rešitev, lahko uveljavljata svoje želje in voljo v upravnih in sodnih postopkih.

V ločitve izvenzakonskih partnerjev in njihovih družin ne posega ne pravo ne država, razen ko je treba zavarovati pravice in koristi otrok ali razrešiti sporna premoženjska razmerja. Število izvenzakonskih partnerskih skupnosti narašča, kakor narašča želja ljudi, da bi se izognili temu, da bi cerkev, država, sodstvo, skratka družba in njene institucije, nadzirali njihovo intimno-zasebno življenje.

V današnji praksi razvez zakonskih zvez in razpadov izvenzakonskih skupnosti so v večini primerov otroci zaupani materi. Očetje pogosto poleg dolžnosti preživljanja obdržijo le pravico do osebnih stikov. Ti pa se zaradi različnih objektivnih in subjektivnih razlogov pogosto ne realizirajo. Če starši niso motivirani ali če so ovirani v izvajanju starševske vloge, pogosto izgubijo čustveni stik z otrokom in prenehajo skrbeti zanj. Otroci, ki so zaupani enemu roditelju, so prikrajšani za drugega in za vse, kar bi jim ta v psihološkem, socialnem in materialnem smislu lahko dal. S tem pa so prikrajšani za izkušnje, ki bi jih potrebovali pri oblikovanju svojih vlog v življenju.

Ločitev ne bi smela biti nepoštena, prestižna igra, v kateri je eden zmagovalec, drugi poraženec, ampak enakovreden in odkrit sporazum partnerjev v razhodu. Pogovor med njima ob ločitvi o razlogih za neskladje v partnerskih odnosih je pogoj za humano in kulturno pretrganje njunega razmerja. V ločitvi bi morala partnerja komunicirati z iskrenim namenom, da se dogovorita, in se izogibati napadom, žalitvam in obtoževanjem. Ob razvezi ne bi smela zlorabljati šibkih in bolečih točk in stigem drugega v borbi za premoč in nadvlado. Ločitve bi morale temeljiti na pravičnem upoštevanju interesov obeh partnerjev, z zagotavljanjem pravice otroka do obeh staršev. In v tem bi naj bila prizadevanja in cilji socialnega dela.

KAKŠNE SO ZAKONSKE MOŽNOSTI VZAJEMNEGA STARŠEVSTVA PO RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE IN RAZPADU IZVENZAKONSKE SKUPNOSTI

Ustava Republike Slovenije uvršča med določila o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah predpise, ki so ustavna podlaga za pravno ureditev zakonske zveze in družinskih razmerij (Ur. l. RS, št. 33/1991-1). Ustava govori, da je skrb za otroka predvsem dolžnost staršev. V skladu s svojimi sposobnostmi in možnostmi so primarno odgovorni za zagotavljanje življenjskih pogojev, potrebnih za otrokovo vzgojo in razvoj. To narekuje dolžnost tretjih, kakor tudi države, da se vzdržijo posegov v izvrševanje roditeljske pravice, dokler jo starši izvršujejo v korist otroka. Iz tega izhaja, da je treba odločitve o varstvu in skrbi za otroke prvotno prepustiti in zaupati staršem. To pravico imajo starši, dokler živijo v zakonski zvezi. Ob razvezi pa država prek sodišča prevzame pravico odločati o ustreznosti odločitve, ki jih sprejmeta starša o nadaljnji skrbi za otroka. Dolžnost oziroma pravico poseganja v družino si lahko tretji (država) dovoli le, kadar so za to podani razlogi, oziroma, kadar gre za zanemarjanje roditeljskih pravic in dolžnosti, ali kadar je to potrebno za varstvo otrokovih pravic in koristi.

Ustava omogoča sklepanje skupne starševske skrbi za otroka in zagotavlja podlago za oblikovanje zakonodaje, ki bi omogočala vzajemno starševstvo po razvezi zakonske zveze.

Konvencija ZN o otrokovih pravicah se v Republiki Sloveniji uresničuje skoz Ustavo Republike Slovenije in zakonodajo. Omenjena konvencija v 5. členu navaja, da morajo države podpisnice spoštovati odgovornosti, pravice in dolžnosti staršev, ki so za otroka zakonsko odgovorni. V 7. členu konvencija navaja, da ima otrok pravico, da pozna svoje starše in da ti zanj skrbijo. Državam podpisnicam nalaga, naj s svojimi predpisi in zakoni zagotovijo uresničevanje teh otrokovih pravic.

Konvencija v 18. členu zavezuje države podpisnice, da z vsemi svojimi močmi zagotovijo priznanje načela, da sta oba starša enako odgovorna za otrokovo vzgojo in razvoj. Določilo navaja, da nosijo starši glavno odgovornost za otrokovo vzgojo in razvoj, zato naj bodo otrokove koristi njihova poglobljena skrb.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR, Uradni l. RS, št. 14/89) kot osrednji vir družinskega prava nalaga centrom za socialno delo z javnim pooblastilom vrsto nalog in ukrepov za varstvo in pomoč družini. Zakon navaja, da je zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene, katere družbeni pomen je zasnovanje družine. ZZZDR v 4. členu navaja, da imajo starši pravico in dolžnost, da skrbijo za uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok. Pravice in dolžnosti skrbi za otroka sestavljajo roditeljsko pravico, ta pa pripada skupaj očetu in materi. Država daje zakonski zvezi značaj pravne institucije, ker zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej ureja zakon.

Po določilih 12. člena ZZZDR ima dalj časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze – izvenzakonska skupnost – zanju enake družinsko pravne posledice, kot če bi sklenila zakonsko zvezo, če ni razlogov, zaradi katerih bi bila zakonska zveza med njima neveljavna. Na drugih področjih ima izvenzakonska skupnost pravne posledice, če zakon tako določa. Z izvenzakonsko

skupnostjo razumemo življenjsko skupnost izvenzakonskih partnerjev v fizično pravnem, moralnem, duhovnem in ekonomskem pomenu. Položaj izvenzakonski partnerjev je po zakonu v številnih pogledih izenačen z zakonci.

S približevanjem zunajzakonske skupnosti zakonski zvezi kaže, da je zakonodajalec imel namen ustvariti nov institucionalni okvir skupnosti moškega in ženske poleg zakonske zveze. Tak okvir vsili pravo partnerjema proti njuni volji in tako omejuje njuno svobodo glede odločitve o ureditvi njune skupnosti. S tem da partnerja nista sklenila zakonske zveze, sta pokazala, da vmešavanje prava v njuno razmerje odklanjata, da ne marata pravnih posledic, ki so določene z zakonsko zvezo. (Geč-Korošec 1996: 86.)

Razveza je neločljiv spremljevalec zakonske zveze. V zgodovini so se razlogi za razvezo kot tudi institucija zveze menjavali s spremembami same zakonske zveze in spremembami pravnega položaja zakoncev, navaja Geč-Korošec. Kadar postane zakonska zveza iz kateregakoli razloga nevzdržna, sme vsak zakonec zahtevati razvezo zakonske zveze, ne glede na odgovornost za nevzdržnost (gl. 65. člen ZZZDR).

Naše pravo omogoča sporazumno razvezo zakonske zveze na predlog obeh zakoncev, kar omogoča partnerjema, da se razideta na dostojanstven in human način. Zakon dopušča, da se zakonska zveza razveže na podlagi sporazuma zakoncev le v primerih, če sta se sporazumela o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok, kakor tudi o preživljanju nepreskrbljenega zakonca, ter če predložita pisen in overjen sporazum o delitvi skupnega premoženja in rešitvi stanovanjskega vprašanja (gl. 64. člen ZZZDR). Zakon sicer ne določa vsebine sporazuma, temveč le, da je sporazum v korist otroka. Do skupne skrbi za otroka obeh staršev lahko pride v primerih, ko se starša sporazumeta glede tega in ko bosta zmogla tako dobro medsebojno sodelovanje, da bosta lahko sporazum tudi uresničevala. Zato sodišče v zaščito otrokovih pravic in koristi, preden razveže zakonsko zvezo preverja, ali je s sporazumom zakon-

cev poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanje otrok, in si o tem pridobi mnenje centra za socialno delo, ki z zakoncema opravi »svetovalni razgovor«.

Izvenzakonska skupnost preneha po volji izvenzakonskih partnerjev. Tako kot sta jo sama zasnovala, jo tudi sama razdreta. Njen nastanek in njen razpad se ne registrirata. Ko izvenzakonska skupnost preneha, nastopijo med partnerjema določene pravne posledice s področja družinskega prava in vrste predpisov z različnih pravnih področij. Starša se v večini primerov po razpadu izvenzakonske skupnosti sama dogovorita o varstvu, vzgoji in preživljanju otrok. Center s svetovanjem ali s posebnim upravnim postopkom pomaga roditeljema pri razreševanju teh vprašanj le na njun predlog, če se sama ne moreta sporazumeti o izvajanju roditeljskih pravic in dolžnosti in kadar tako določa zakon, ali pa je to potrebno zaradi varstva in koristi otrok.

KAKŠNA SO RAZMERJA STARŠEV DO OTROK PO RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE IN RAZPADU IZVENZAKONSKE SKUPNOSTI

Ob razvezi zakonske zveze je treba v razmerju staršev do skupnih otrok doreči, pri kom bodo otroci po razvezi živeli, oziroma, komu bodo zaupani v varstvo in vzgojo in kako bo preživljanje otrok razdeljeno med starša. ZZZDR v 77. členu določa, da v primerih, ko sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma, vnese v sodbo tudi sporazum zakoncev o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok, če je ta v skladu s koristjo otrok. V 78. člen ZZZDR razlaga, da o varstvu in vzgoji otrok odloči sodišče, kadar razveže zakonsko zvezo na osnovi tožbe, kadar se starši niso sporazumeli o varstvu in vzgoji otrok in kadar sporazum ni v korist otrok. Pri tem se omejuje na možnosti zaupanja otroka, ki jih navaja zakon v istem členu: »Če se starši niso sporazumeli o tem, ali če njihov sporazum ni v skladu s koristjo otrok, odloči sodišče, ali naj vsi otroci ostanejo v varstvu in vzgoji pri enem izmed njiju, ali naj ostanejo eni pri enem, drugi pri drugem, ali naj se zapajajo kaki tretji osebi ali zavodu«. Tudi v

primerih razveze zakonske zveze na osnovi tožbe se starši največkrat sami sporazumejo o varstvu in vzgoji otrok. Sodišče upošteva sporazumu staršev, če je ta v korist otrok.

Razumeti je, da naj bi sodišče odločalo o varstvu in vzgoji otrok samo v primerih, kadar se starša o skrbi za otroka ne moreta sporazumeti ali kadar njun sporazum ni v skladu z otrokovimi koristmi, in ne v primerih, ko se zakonca o vzgoji in preživljanju lahko sporazumeta in je ta v korist otrok. Zakon izrecno določa in navaja, na kakšen način se lahko roditelja sporazumeta o varstvu in vzgoji otrok. Iste možnosti o zaupanju in skrbi za otroka upošteva zakon za primer sporazumne razveze in za primere razvez na osnovi tožbe zakonske zveze.

Menim, da intenca ugotavljanja, kdo od roditeljev je primernejši za vzgojo in varstvo otroka, ovira možnost skupne skrbi za otroka. Zakon ne navaja možnosti skupne skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze, zato jo sodišča pri svojih odločitvah ne upošteva ali le izjemoma. Pač pa ZZZDR v 77. členu govori, da sodišče, kadar razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazumna, upošteva tudi sporazum zakoncev o varstvu, vzgoji in preživljanju otrok.

Po mnenju dr. Končine je napačna razlaga, da mora biti vsebina sporazuma zakoncev v skladu z določbo 78. člena, ki se nanaša na razveze na podlagi tožbe. Po tej razlagi se lahko zakonca namreč sporazumeta le, da otrok ostane pri enem od njiju ali da ga zaupata v vzgojo in varstvo tretji osebi oziroma zavodu. Nikakor pa se ne moreta sporazumeti, da bosta za otroka skrbela oba (Končina 1993).

Po obstoječem pravu bi bil mogoč sporazum, po katerem bi sodišče odločalo o vzajemnem starševstvu oziroma o nadaljevanju skupne starševski skrbi za otroka in bi otroka zaupalo v varstvo in vzgojo obema staršema.

Sodišče bi moralo v skladu s 64. členom ZZZDR dopustiti, da se starši otroka ob razvezi zakonske zveze sporazumejo o skupni skrbi za otroka. Sodišče bi moralo v tem primeru le preveriti, ali je tak sporazum v korist otrok. Pri tem bi seveda, tako kot določa zakon, moralo zahtevati mnenje

centra za socialno delo, zlasti glede razmerja med obema od staršev otroka. Kajti tak sporazum bo mogoče dopustiti le, če bodo odnosi med zakoncema tudi po razvezi tako dobri, da bosta lahko sporazum uresničevala in v sožitju skrbela za otroke. Zakon sicer ne določa vsebine sporazuma, temveč le, da je sporazum zakoncev v korist otroka (Končina 1993).

Zakon ne ureja razmerij izvenzakonskih partnerjev do skupnih otrok. Pravne posledice izvenzakonske skupnosti ureja le na področju družinskega prava, na drugih pravnih področjih ima izvenzakonska skupnost posledice samo tedaj, če tako določajo predpisi, s katerimi so ta področja urejena.

Otrokove koristi po uradni dolžnosti ob razvezi varuje sodišče. Po razpadu izvenzakonske skupnosti pa je po obstoječi zakonodaji dolžan varovati koristi in pravice otrok center za socialno delo kot upravni organ, vendar le na zahtevo staršev ali iz drugih upravičenih razlogov.

Zakon določa, da se morata starša, ki ne živita skupaj, sporazumeti, pri kom bo otrok živel. V primerih, ko se ne moreta sporazumeti, jima center za socialno delo pomaga skleniti sporazum, ali pa sam v posebnem postopku odloči o tem, upoštevajoč zmožnosti in želje roditeljev in otrokove želje in potrebe (gl. 105. člen ZZZDR). Tisti izmed staršev, ki ne živi z otrokom, ima pravico do osebnih stikov z njim (kar je tudi otrokova pravica in korist), razen če za zaščito otroka center za socialno delo ne odloči drugače. Tisti izmed staršev, pri katerem otrok živi, je dolžan omogočiti otroku stike z drugim (gl. 106. člen). Center pomaga staršema, kadar sta v sporih, da dosežeta sporazum o stikih z otrokom, v nasprotnem primeru pa na zahtevo predlagatelja izpelje poseben postopek in izda odločbo.

Če roditelju pravica do stikov ni bila odvzeta, mu je nihče ne sme kratiti. Pogosto tega ne upošteva zlasti roditelj, pri katerem je otrok, ker se šteje za ekskluzivnega imetnika in izvrševalca roditeljske pravice in si kot tak lasti pravico do presoje ali bo stike dovolil ali ne. To miselnost naj bi omajala zakonska

določba, po kateri je tisti od staršev, pri katerem otrok ne živi, dolžan omogočiti stike. Namen osebnih stikov je, da otrok ohrani občutek povezanosti z roditeljem, občutek medsebojne pripadnosti in pa da roditelj, ki otroka nima pri sebi vpliva na otrokovo vzgojo, razen če mu je bila pravica do vzgoje odvzeta. Iz teh razlogov pomeni onemogočanje ali oteževanje stikov ravnanje, ki je tudi v nasprotju s koristjo otroka. (Zupančič 1993: 119.)

Zakon govori, da je dolžnost in pravica staršev skrbeti za varstvo in vzgojo svojih otrok. Te pravice staršem ne more nihče odvzeti, če za to niso podani utemeljeni razlogi. Pravic otrok zakon ne citira, zato je razumeti, da nedorečen zakonski institut istoveti dolžnosti staršev s pravicami in koristmi otrok.

ZZDR v 113. členu razlaga, da izvršujejo starši roditeljsko pravico sporazumno v korist otrok. Ta pravica pripada skupaj očetu in materi. Njun sporazum je lahko izrecen, ali pa se lahko en roditelj molče strinja z ukrepi drugega. V primerih, ko je en roditelj zadržan in ne more izvajati roditeljske pravice, jo izvršuje drugi roditelj sam. Kadar se starši ne morejo sporazumeti v zadevah izvajanja roditeljskih pravic in dolžnosti, v sporu med njima v korist otroka odloči center za socialno delo.

Po ZZDR pripada roditeljska pravica skupaj očetu in materi. Roditeljska pravica pripada samo enemu roditelju, če je drugi umrl, če je drugi neznan, če je drugemu odvzeta roditeljska pravica ali poslovna sposobnost, ali če zakon določi, da roditelj ne more izvrševati roditeljske pravice, čeprav mu pripada, ker mu pač ni bila odvzeta.

Kadar starša ne živita skupaj, navaja 114. člen ZZDR, izvršuje roditeljsko pravico tisti, pri katerem otrok živi, oziroma roditelj, ki mu je bil otrok zaupan v varstvo in vzgojo. Odločitve, ki so bistvene za otrokov prihodnji razvoj, sprejemata sporazumno oba roditelja, torej tudi tisti, pri katerem otrok ne živi, če izpolnjuje svoje dolžnosti do otroka. Če se roditelja pri izvrševanju roditeljske pravice ne moreta sporazumeti, v spornih zadevah med njima odloči center,

upoštevati pa mora interes otrok in enakopravnost roditeljev do lastnih otrok.

V vseh primerih, ko živi otrok samo z enim od staršev, drugi ne izgubi roditeljske pravice. Kljub zakonski določbi, da izvršuje roditeljsko pravico samo tisti od staršev, pri katerem je otrok, ima drugi vendarle določena upravičenja, s katerimi izvršuje roditeljsko pravico v omejenem obsegu. Ureditev, po kateri samo eden od staršev izvršuje roditeljsko pravico, spodbuja roditelja, pri katerem je otrok v varstvu in vzgoji, na »lastniško« obnašanje do otroka, kar se zlasti odraža kot oteževanje osebnih stikov. Tak ekskluzivizem ni v korist otroka. (Zupančič 1993: 127.)

Dr. Končina navaja, da določba 3. odstavka 114. člena ZZDR tistega od staršev, ki ne živi z otrokom, premalo zavezuje k varovanju otroka. Praksa je pokazala, da so v primerih, ko je sodišče postavilo otroka pod skupno skrbništvo obeh staršev, otroci tudi dejansko vzdrževali osebne stike z obema staršema. V primerih, ko je sodišče že ob razvezi določilo, da bo varstvo in vzgojo prevzel le eden od staršev, pa so stiki med otrokom in tistim od staršev, ki z otrokom ni živel, kmalu po razvezi popolnoma zamrli (Končina 1993).

Na podoben način se rešujejo problemi pri razpadu družin izvenzakonskih skupnosti. Vendar se ob razpadu teh država ne vmešava v izvrševanje roditeljskih pravic in dolžnosti, ki pomenijo tudi otrokove pravice, če na zahtevo staršev ali drugih za to niso podani upravičeni razlogi. Če pa se starša po razpadu izvenzakonske skupnosti ne moreta sporazumeti o nadaljnjem varstvu in vzgoji otroka, jima center na njun zahtevek pomaga, da se o tem sporazumeta, v nasprotnem primeru pa o tem odloča v posebnem postopku.

Svetovalni razgovor z roditeljema ob razpadu izvenzakonske skupnosti sledi vsebini in ciljem, kot jih ima svetovalni razgovor v postopku razveze zakonske zveze. Roditeljema, ki sta v sporu o izvajanju roditeljskih pravic in dolžnosti, pomaga, da skleneta dogovor glede možnosti, ki jih dopušča zakon za razvezo in ki jih omogočata večšina

in doktrina humanega socialnega dela. Po razpadu izvenzakonske skupnosti lahko roditelja skleneta dogovor o vzajemni skrbi oziroma skupni skrbi za otroka. Pri dogovarjanju o skupni skrbi za otroka v razpadajoči izvenzakonski skupnosti, enako kakor v primerih razveze zakonske zveze, ima odločilen pomen dejstvo, da to predlagata oba roditelja in sta oba sposobna in primerna za varstvo in vzgojo, da sta vzajemno skrb za otroka izvrševala že doslej in da je tak sporazum v korist naraščaju. Roditelja se morata v tem primeru dogovoriti tudi o prebivanju mladeži, njih stikih z roditeljema in preživljanju, z upoštevanjem njunih možnosti in želja, zlasti pa z upoštevanjem pravic, potreb in želja otrok.

Pravniki menijo, da otroci izvenzakonskih partnerjev ob prenehanju skupnosti ne morejo uživati posebnega družbenega varstva, tudi če bi bilo z zakonom predpisano, ker ne sodišče in ne center za socialno delo ne izvesta za nastanek ali razpad take skupnosti.

Kljub mnenju pravnikov, da so koristi otroka formalno boljše varovane ob prenehanju zakonske zveze, pa menim, da nihče ne more zagotovo trditi, da so v družinah, zasnovanih v zakonskih skupnosti, otrokove pravice in koristi dejansko boljše varovane kakor v družinah izvenzakonskih skupnosti, in enako po njihovem razpadu.

V praksi opažam, da se v postopkih razveze zakonske zveze ali v razpadu izvenzakonske skupnosti pojavlja vse več primerov, ko nobeden od staršev noče odstopiti od skrbi za otroka. Tako postajajo možnosti, ki jo ponuja zakon o zaupanju otroka enemu izmed staršev, za vse udeležence, tako za družino kakor za svetovalce, »obremenjujoča« in otežujoča okoliščina. V večini primerov se izkaže, da sta oba starša sposobna za varstvo in vzgojo otroka. V naši in tuji sodni praksi prevladuje stališče, da je treba majhnega otroka praviloma zaupati materi in samo izjemoma očetu; to temelji na domnevi, da je mati tista, ki v največji meri zagotavlja otrokovo blaginjo. To pa ne kaže na enakovredno in pomembno upoštevanje staršev v življenju otroka. Zaradi patriarhalne miselnosti, ki je očitno navzoča tudi v miselnosti sodišč (predstava o

materi za polnim štedilnikom in s kopico otrok, ki se je držijo za krilo), in dejstva, da v največ primerih razveze zakonske zveze otroka zaupajo materam, pa se očetje za dodelitev otroka niti ne poskušajo »boriti«. Premnoge očete taka miselnost oziroma prepričanje »odvezuje« odgovornosti varstva in vzgoje otroka. Tako ostajajo za starševstvo zreli očetje brez otrok in otroci brez skrbnih očetov. Z vzajemnim starševstvom pa se ponuja možnost, da oba starša po razvezi zakonske zveze še naprej vzajemno prevzemata odgovornost za otroka. Skupna skrb omogoča kontrolo nad izvajanjem skrbi za otroka drugega roditelja in daje otroku več, kot mu lahko daje en sam roditelj.

Doktrina socialnega dela išče »izvirne« rešitve, ki so bližje posebnostim posameznika in družin, in zato presega stereotipe preteklih načinov in vzorcev reševanja najrazličnejših stisk in težav ljudi. Upoštevamo svojskost posameznika in skupnosti. Skupaj z družino iščemo najboljše možnosti za razrešitev njihovih osebnih in skupnih stisk in težav. Prizadevamo si, da starši sami prevzemajo odgovornost za sedanost in prihodnost lastnega življenja in življenja svojih otrok.

Menim, da nihče, za kakršno koli odločitev že gre, ne more dati zagotovila, da prinaša najboljše rešitve, kajti vsaka sprememba prinaša nove zaplete in postavlja človeka spet pred nalogo, da jih razreši. Vsakokratne osebne odločitve, ki jih sprejmejo partnerji-starši, pa ne more nadomestiti ne pravo ne institucionalni okvir države in družbe.

Pri razpadu izvenzakonskih partnerskih in družinskih skupnosti ni vmešavanja tretjega oziroma države v partnerske, družinske odnose in razmere, če za to ni podanih razlogov ali predlogov staršev. Četudi bi bilo z zakonom predpisano, to ne bi imelo posebnega pomena, ker te skupnosti ne ob nastanku in ne ob razpadu niso registrirane. Razreševanje sporov v izvajanju roditeljskih pravic in dolžnosti oziroma uveljavljanje otrokovih pravic in koristi po razpadu izvenzakonske skupnosti je skoraj v celoti prek javnih pooblastil zaupano centrom za socialno delo.

Mnenja o tem, ali so v okviru družine, ki se zasnjuje v zakonski skupnosti, otrokove pravice in koristi bolj varovane kakor v izvenzakonskih skupnostih, so deljena. Sama menim, da se lahko v togih, tradicionalnih, zakonsko uokvirjenih zaprtih družinah, kjer so vloge vsakega posameznika vnaprej določene, dogaja mnogo več psihičnega in fizičnega nasilja in zlorabe in da jih je morda težje zaznati kakor v izvenzakonskih skupnostih. Svobodo v odločanju za svoje in skupno življenje, ki obstaja v izvenzakonskih skupnostih kot posledica nevmešavanja tretjih (države) v njihove odnose in razmere, bi lahko le v skrajnostih razumeli kot »anarhijo« in »neodgovornost«. Sama verjamem, da je svoboda človeka tesno povezana z odgovornostjo, oziroma, da več svobode nalaga več odgovornosti.

V praksi opažam, da se v večini primerov, ko so partnerji že šli skozi postopek razveze zakonske zveze, naprej odločajo za življenje v izvenzakonski skupnosti, ker se želijo izogniti morebitnim ponovnim mučnim sodnim in drugim postopkom razveze in poseganju tretjih (države) v njihova razmerja in odnose.

KAJ MENIJO PRAVNIKI

Zaradi pridobivanja informacij, kakšne so zakonske možnosti in kakšna je praksa sodišč pri odločanju vzajemne starševske skrbi za otroka po razvezi zakonske zveze, sem odposlala pisni vprašalnik na okrožni sodišči v Kopru in Mariboru ter na pravni fakulteti v Ljubljani in Mariboru. Vprašalnik je zajemal vprašanja z naslednjo vsebino: Kakšno je vaše stališče do vzajemnega starševstva? V čem se po vašem mnenju kažejo pomanjkljivosti oziroma prednosti vzajemnega starševstva? Če vprašanje zaznavate kot problem, v čem vidite možnosti rešitve? Kaj menite o mojem predlogu upoštevanja možnosti skupnega starševstva po razvezi zakonske zveze?

Na vprašalnik od pravnikov in sodnikov nisem dobila pisnih odgovorov. Na njihova povabila sem se 24. 9. 1997 osebno pogovarjala s pravnico in predavateljico na Pravni fakulteti v Mariboru, 10. oktobra 1997

pa s pravnico in predavateljico na Pravni fakulteti v Ljubljani. 9. decembra 1997 sem imela razgovor s sodniki, ki vodijo postopke razvez na Okrožnem sodišču Koper in 30. marca 1998 s sodnico na Okrožnem sodišču Maribor. Iz odgovorov, ki so mi jih v dialogu posredovali pravniki in sodniki, povzemam:

Slovenska zakonodaja vzajemnega starševstva izrecno ne navaja. Vzajemno starševstvo je mogoče sklepati tudi po sedanji veljavni zakonodaji. Vzajemno starševstvo bi bilo treba v zakonodaji opredeliti kot možnost, da oba starša enakovredno skrbita za otroka tudi po razvezi zakonske zveze, kakor tudi pravno opredeliti odnose in razmerja med starši in otroki ob sklenitvi vzajemnega starševstva. Menijo, da bi se odločalo o vzajemnem starševstvu lažje oziroma pogosteje ali brez pravnih zadržkov, če bi se obstoječa zakonodaja (ZZZZDR) ustrezno spremenila in navedla to možnost. Če bi zakon to možnost izrecno navajal, bi bili pravniki, drugi strokovni delavci in starši s temi možnostmi seznanjeni in bi bila dana večja možnost za odločitve o sklepanju vzajemnega starševstva. Nekateri sodniki in pravniki (manjšina) so naklonjeni možnosti skupne skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze, drugi pa o teh možnostih ne razmišljajo. Sodniki opažajo, da dodelitev otroka enemu roditelju blokira drugega roditelja, saj ta razume, kakor da mu jemljejo otroka, ko ga zaupajo drugemu roditelju, čeprav staršem obrazložijo, da imata po razvezi zakonske zveze še naprej enake dolžnosti in pravice do skupnih otrok, ne glede na to, komu je otrok zaupan. Načeloma podpirajo možnost vzajemnega starševstva oziroma spremembo formulacije dodelitve otroka. Sodniki zaznavajo neenak položaj staršev in otrok ob razvezah zakonskih zvez v primerjavi s položajem staršev in otrok po razpadu izvenzakonske skupnosti, kjer se lahko roditelja sama sporazumeta o varstvu in vzgoji otrok, brez vmešavanja drugih. Menijo, da imajo socialne službe več možnosti kakor sodišča, da zaznajo stiske in težave pri izvajanju roditeljskih pravic in dolžnosti pred razvezo zakonske zveze, med njo in po njej. Zato navajajo, da so pobude socialnih služb za

spremembo zakonodaje in navajanja drugačnih načinov razreševanja roditeljskih pravic in dolžnosti nezanemarljive in dobrodošle. Možnost, da bi sodišča odločala le o razvezi med zakoncema in o roditeljskih razmerjih ali zaupanju otrok šele potem, ko se pojavi problem, kakor imajo to urejeno v nekaterih tujih zakonodajah, vidi jo kot pozitivno. Menijo, da bi se bilo s tem mogoče izogniti zapletom, ki lahko nastanejo med staršema, ko sodišče zaupa otroka le enemu izmed njiju. Nekateri menijo, da bi bilo v primerih, ko želita po razvezi oba starša skrbeti za otroka in sta oba primerna in sposobna za njegovo varstvo in vzgojo, kadar je to v korist otrok, treba slediti sugestijam in mnenjem centrov za socialno delo.

KAKŠNA JE ZAKONODAJNA IN SODNA PRAKSA SKUPNE STARŠEVSKÉ SKRBI ZA OTROKA V DRUGIH DRŽAVAH

Veliko držav ureja varstvo in vzgojo otroka, kadar starši ne živijo skupaj, kakor tudi v primerih po razvezi zakonske zveze, podobno kot ureja naš zakon (ZZZDR), da se otroka zaupa enemu od staršev (Zupančič 1992: 82).

V zadnjih desetletjih vse več evropskih držav uveljavlja rešitev, ki se je pričela izvajati v ZDA, ko po ločitvi za otroka še naprej skrbita oba starša, če to predlagata in želita oba, če sta oba za to sposobna in primerna in če je to v skladu z otrokovo koristjo.

V nekaterih državah ureja to vprašanje sodna praksa, v drugih pa zakonodaja.

Izvajanje skupne skrbi staršev za varstvo in vzgojo otroka ima v praksi različne oblike, ki omogočajo, da se otrok ne loči od nobenega starša in živi nekaj časa z enim, nekaj časa pa z drugim staršem (Zupančič 1993: 79).

V ZDA uveljavljajo termina »*joint physical custody*« in »*joint legal custody*«. Pojem »*joint physical custody*« pomeni, da se otrok fizično dodeli v varstvo in vzgojo obema staršema. Otrok se seli od enega starša k drugemu, ali živi v svojem stanovanju, v katerega prihajata eden in drugi roditelj

izmenoma itd. Pojem »*joint legal custody*« pomeni, da otrok živi pri enem izmed staršev, drugi pa sodeluje pri odločanju v vseh zadevah, ki so bistveno pomembne za življenje in razvoj otroka (Končina 1993).

Švedski in finski zakon predpisuje, da po razvezi zakonske zveze za vzgojo in varstvo otroka še vedno skrbita oba starša skupaj. Odločitev o zaupanju otroka v varstvo in vzgojo enemu od staršev pa ostaja le kot izjema, kadar skupna skrb ne bi bila v korist otroka (Zupančič 1992: 83).

Na Nizozemskem je leta 1995 vrhovno sodišče odločilo, da je predpis, po katerem je otrok po razvezi zaupan v skrb samo enemu roditelju, v nasprotju z členom 8/1 Evropske konvencije o človekovih pravicah iz leta 1950 – poseg v pravico do »družinskega življenja« drugega roditelja in tudi otroka. (Zupančič 1992: 82,83)

V Franciji tudi po razvezi zakonske zveze starša prvenstveno skupaj skrbita za otroka. Skupna skrb staršev za otroka je predpisana kot možnost (Končina 1993).

Spremembe uvajajo tudi v nemški sodni praksi, in vse več je primerov, v katerih sodišča odločajo, da morajo starši po razvezi zakonske zveze nadaljevati skupno skrb za otroka. Prakso skupne starševske skrbi za otroka so pričeli uvajati zlasti po letu 1982, ko je nemško zvezno ustavno sodišče izreklo, da je določba zakona, po kateri gre po razvezi zakonske zveze pravica do skrbi za otroka samo enemu roditelju, v nasprotju z njihovo ustavo, po kateri imata oba od staršev enako roditeljsko pravico (Končina 1993).

Tuje raziskave skupne skrbi staršev za otroka kažejo na določene prednosti v primerih, ko so starši tudi po razvezi pripravljeni vzajemno sodelovati in se dogovarjati o skrbi in varstvu otroka (Zupančič 1992: 83).

Uvajanje zakonodaje in sodne prakse o vzajemnem starševstvu temelji na prepričanju, da starši najbolje skrbijo za otrokove koristi, in varuje njihovo pravico do vzgoje in varstva otrok pred neupravičenimi posegi države. Država lahko poseže v to pravico staršev le, če je to potrebno zaradi varstva otrokovih koristi. Če so se starši sposobni ob razvezi zakonske zveze dogovoriti, da

bodo skupaj izvrševali starševsko skrb, in je tak sporazum v korist otroka, potem država nima upravičenih razlogov za poseg v pravice staršev in otrok.

PRIMER SODBE O VZAJEMNEM STARŠEVSTVU PO RAZVEZI ZAKONSKE ZVEZE

Sodnica Alenka Zadavec s sodišča v Mariboru mi je posredovala primer sodbe o skupni skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze, ki ga predstavljam.

Pri sodišču sta zakonca vložila predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze in hkrati predlagala, da se njun mladoletni otrok dodeli v varstvo, vzgojo in preživljanje obema predlagateljema. Predlagala sta vzajemno starševstvo. Predlagatelj sta sodišču ob razvezi predložila v obliki notarskega zapisa sporazum o razdelitvi skupnega premoženja, ki je potreben v smislu določb 64. člena ZZZDR. Sodišče je ugotovilo, da je s sporazumom predlagateljev primerno poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanje skupnega otroka in da je njun sporazum o vzajemnem starševstvu v skladu z mnenjem centra za socialno delo. Predlog centra je bil, da se mladoletnega otroka dodeli v nadaljnjo vzgojo in oskrbo obema staršema. Po zaslišanju obeh predlagateljev je sodišče prišlo do prepričanja, da je njuna odločitev, da se razvežeta, resnično dokončna. Sodišče je na podlagi navedenega razvezalo zakonsko zvezo obeh predlagateljev in upoštevalo njun sporazum v smislu določb 64. člena ZZZDR. Hkrati je odločilo, da se njun mladoletni otrok dodeli v varstvo, vzgojo in preživljanje obema, saj je prišlo do prepričanja, da je taka odločitev v največjo otrokovo korist. Ob teh spoznanjih je sodišče razsodilo, da se zakonska zveza predlagateljev razveže in da se otrok pravnih strank dodeli v varstvo, vzgojo in preživljanje predlagateljici in predlagatelju – obema staršema.

Svojo odločitev in sodbo je sodišče oprlo na predlog in mnenje centra za socialno delo. Iz predloga izhaja, da sta zakonca v svetovalnem razgovoru na centru podala izjavi, da se z razvezo zakonske zveze strinjata. Izjavila sta tudi, da sta se o vseh zadevah, ki

sledijo razvezi zakonske zveze, dogovorila ter tudi sklenila sporazum o vzgoji in oskrbi mladoletnega otroka. Navedla sta, da se enakovredno vključujeta v otrokovo vzgojo in oskrbo. Ker sta se že dotle o vsem dogovarjala in ker v tem ne vidita nobenih dilem, sta predlagala sodišču, da odloči o vzajemnem starševstvu. Center za socialno delo je v zvezi z razvezo zakonske zveze predlagateljev podal sodišču mnenje o nadaljnji vzgoji in oskrbi otroka. V njem je navedel, da zakonca že nekaj časa ne živita na skupnem naslovu. Žena se je odselila, mož in otroka pa stanujejo v hiši, kjer je prej prebivala vsa družina. Zakonca imata dva sinova. Starejši je že polnoleten in obiskuje zadnji letnik srednje šole. Je odgovoren in uspešen učenec. Mlajši obiskuje zadnji razred osnovne šole in potrebuje več spodbud in razumevanja staršev. Otroka sta navezana drug na drugega. Ves čas sta imela spontane stike z materjo. Starša sta se o njuni vzgoji in oskrbi sproti dogovarjala. Predlagatelj menita, da je otrokoma v korist, da ne menjata stanovanja oziroma bivalnega okolja, saj imata v okolju, kjer prebivata, urejene stanovanjske in življenjske razmere in ugodne pogoje za nadaljevanje šolanja (bližina šole). Doslej sta otroka preživljala delavnike pri očetu, vikende in po potrebi dneve med tednom pa pri materi. Starša sta spontano sledila njunim željam in potrebam in CSD ocenjuje, da tudi v nadaljnji vzgoji in oskrbi na ta način ne vidita težav. Starša menita, da je mladoletnemu otroku v korist, da ni ločen od starejšega. Pri materi ima mlajši ob pogostih stikih z njo priložnost, da se seznanji z obrtjo, ki jo opravlja mati, za katero se namerava šolati. CSD meni, da ni ovir, da otrokoma ne bi bilo omogočeno nadaljevati način življenja, ki sta ga skupaj s starši že živela. Starša zmoreta ločevati lastne potrebe od potreb otrok in se odgovorno srečevati z nadaljnjimi skupnimi nalogami, ki jih zahteva vzajemno starševstvo. CSD predlaga sodišču, da se v tem primeru razveze zakonske zveze odloči o vzajemnem starševstvu ter mladoletnega otroka dodeli v nadaljnjo vzgojo in oskrbo obema staršema.

SKLEPI IN PREDLOGI

Ustava Republike Slovenije navaja, da je skrb za otroka predvsem dolžnost staršev. Ti so v skladu s svojimi sposobnostmi in zmožnostmi primarno odgovorni za zagotavljanje življenjskih pogojev, ki so potrebni za otrokovo vzgojo in razvoj. To narekuje dolžnost tretjih, kakor tudi države, da se vzdržijo posegov v izvrševanje roditeljske pravice, dokler jo starši izvršujejo v korist otroka.

Konvencija o otrokovih pravicah navaja, da ima otrok pravico, da zanj skrbita oba starša, ter da sta oba enako odgovorna za otrokovo vzgojo in razvoj, kar zavezuje države podpisnice k uresničevanju teh pravic. V skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah vse več držav spreminja sodno prakso in zakonodajo, tako da se v primerih, kadar okoliščine to dopuščajo, ob razvezi zakonske zveze dodelijo otroci v varstvo in vzgojo obema staršema. Tako postaja prepuščanje otroka enemu izmed staršev vse bolj izjema, prihranjeno za primere, kadar skupna skrb staršev ne bi bila v korist otroka.

Ustava Republike Slovenije in Konvencija o otrokovih pravicah omogočata sklepanje skupne skrbi staršev za otroka in zagotavljata podlago za oblikovanje zakonodaje, ki bi omogočila vzajemno starševstvo po razvezi zakonske zveze.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih možnosti skupne skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze izrecno ne navaja, je pa tudi ne onemogoča. Zaznati je, da ne izvajalci zakona (večina) ne njihovi uporabniki *ne vedo za možnost* skupne skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze in razpadu izvenzakonske skupnosti. Če bi zakon opredeljeval oziroma izrecno navajal možnost skupne skrbi staršev za otroka po razvezi zakonske zveze, bi bili tako uporabniki kot izvajalci zakona z njo seznanjeni in bi se v večji meri odločali zanjo.

Sodišča kljub določilom Ustave Republike Slovenije, Konvencije o otrokovih pravicah in Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki omogočajo odločanje o skupni skrbi staršev za otroka po razvezi

zakonske zveze, in kljub utemeljenim predlogom razen redkih izjem *ne odločajo o zaupanju otrok obema staršema*.

Tendenca zaupanja otroka enemu izmed staršev in v zvezi s tem ugotavljanje, kateri izmed staršev je primernejši za varstvo in vzgojo otroka, ne da bi bili za to podani upravičeni razlogi, zavira možnost odločanja o skupni skrbi staršev za otroka in ovira skupno skrb staršev za otroka. Menim, da je to v veliki meri odvisno od osebnih stališč sodnikov, kar dokazujejo posamezni primeri sodb.

V delu centrov za socialno delo se strokovni delavci srečujemo s celotnim diapazonom problema – od iniciacije, razvoja in reševanja do poznejših ugodnih ali hudo zapletenih odnosov in situacij, ki jih prinaša razveza. V večini primerov ločitve se izkaže, da sta oba starša sposobna za varstvo in vzgojo otrok. Zaupanje otroka enemu izloča drugega iz enakovrednega položaja staršev do otroka, kar kaže na neenakovredno upoštevanje staršev v življenju otrok. Otrok ima pravico do obeh staršev. Zakon, ki ne omogoča, da za otroka skrbita oba starša, če sta za modificirano starševstvo sposobna in voljna, je krivičen ali vsaj nedorečen in že s tem sproža krivične razsodbe. Tak krati temeljne otrokove pravice in koristi, pa tudi starševske pravice in koristi, ter omejuje in povečuje obseg dela sodišč in socialnih služb. Skupna skrb staršev daje otroku več priložnosti za zadovoljevanje njegovih pravic in koristi, kakor mu je to omogočeno v oskrbi le enega roditelja, pri tem pa socialno ne invalidizira izločenega. V takih odločitvah ostaja starševski odnos dejaven in v pozitivnem smislu lahko celo tekmujoč. Razhajajočima partnerjema omogoča ohraniti osebno dostojanstvo in humanejše reševanje in usklajevanje starševskih pravic in dolžnosti, mimo državnega proračuna. Odločitve o skrbi za otroka bi bilo treba prvenstveno prepustiti staršem. Tako bi bilo zadovoljeno pravici in dolžnosti, da starša sama odločata o varstvu in vzgoji. Vloga sodišč in centrov pa naj bi bila zlasti v tem, da preverijo, ali je predlog staršev v korist otroka. Mogoče bi bilo, da sodišča sploh ne bi posegala v roditeljske pravice in dolžnosti ob ločitvah in bi o varstvu in

vzgoji otroka odločala le, če bi bili za to podani upravičeni razlogi.

V nespornih primerih dogovora o skupni skrbi staršev za otroka bi se lahko sodišča sklicevala na določila Ustave Republike Slovenije in na Konvencijo o otrokovih pravicah, saj Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih možnosti skupnega starševstva izrecno ne navaja.

Na podlagi Ustave Republike Slovenije in Konvencije o otrokovih pravicah bi bilo treba spremeniti Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih tako, da bi med možnostmi o zaupanju otroka po razvezi zakonske zveze vnesli oziroma dodali navedbo, da se lahko otroka zaupa v varstvo in vzgojo obeh roditeljema, če sta tudi doslej za otroka

skrbela oba, če sta oba to predlagala, če sta oba za to sposobna in to želita in če je to v otrokovo korist. Do dejavnega instituta skupne skrbi staršev za otroka pa seveda lahko pride le v primerih, ko sta se starša o tem sporazumela in ko je verjetno, da bodo tudi po razvezi njuni odnosi toliko dobri in racionalni, da bosta lahko uresničevala sporazum.

Vstopanje v razvezni proces, njegovo vodenje in zaključevanje s humano in nepristransko, predsodkov in vnaprejšnjih ocen svobodno večino socialnega dela k takim izhodiščem nedvomno veliko pripomore. Partnerji se razhajajo z manj grenkobe, otrokom pa zagotavlja boljšo skrb.

Literatura

- N. BELOPAVLOVIČ, K. ZUPANČIČ (1992), *Pravni vidiki otrokovih pravic*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- I. BIZJAK (1998), *Vzajemno starševstvo po razvezi zakonske zveze in razpadu izvenzakonske skupnosti – Boljše možnosti za socialno delo z družino*. Diplomsko delo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- G. ČAČINOVIC VOGRINCIC (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.
- M. GEČ-KOROŠEC (1996), *Družinsko pravo*. Maribor: Pravna fakulteta, Inštitut za civilno primerjalno in mednarodno zasebno pravo.
- M. KONČINA PETERNELJ (1993), Odločanje o vzgoji in varstvu otrok ob razvezi zakonske zveze. *Pravna praksa* 8: 9.
- P. LÜSSI (1990), Sistemski nauk o socialnem delu. *Socialno delo* 29, 1: 81-94.
- M. ROBINSON (1991), *Family Transformation through Divorce and Remarriage*. London in New York: Routledge.
- Ustava Republike Slovenije* (1991). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (1989). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- K. ZUPANČIČ (1993), *Oris družinskega prava*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.